

ועתה מבארת הגמרא את האמור בברייתא:

מה שאמרה הברייתא תחילה, מקום שנהגו לקצור במגל, אינו רשאי לעקור ביד —

מדובר כאשר האוי, בעל הבית, אמר, בעינא דתתבן לי ארעאי, (5) רצוני שישאר הקש באדמה, כדי שיזבלנה לשנה הבאה, ולשם כך תקצרנה במגל, ואילו המקבל רוצה לשנות מהמנהג, ולעקור את התבואה על שורשיה, במקרה כזה יכול בעל הבית לעכב עליו שיקצור כפי המנהג, ושלא יעקור.

וכן לצד השני, אם בעל הבית רוצה לשנות מהמנהג שנהגו לקצור במגל, ואומר למקבל עקור ביד, והאוי, המקבל אמר, לא מצינא: קשה לי לעקור, כיון שהעקירה קשה היא מהקצירה, במקרה זה יכול המקבל לקצור במגל כפי המנהג, ואינו חייב לעקור כבקשת בעל הבית.

ומה שאמרה הברייתא, מקום שנהגו לעקור ביד, המקבל אינו רשאי לקצור —

מדובר ככגון שהאוי, בעל הבית, רוצה לעקור ביד כפי המנהג, ואמר, בעינא דתינקר ארעאי, תהיה נקיה משורשים שאינה צריכה שישארו בה, ויזבלוה. והמקבל רוצה לשנות מהמנהג ולקצור, אינו רשאי לשנות, ועליו

כשם שהולקין בעל הבית והאריס (3) למחצה לשליש ולרביע בתבואה, כך חולקין בתבן (4) הגדל עם התבואה ונקצר עם השיבולים, ובקש הנשאר בארץ לאחר הקצירה.

כשם שהולקין בעל הבית והאריס ביין, כענבים, כך הם חולקין בזמורות הענפים שנקצרו מהגפן, קג-ב

ואף בקנים, שעליהם סומכים את הגפנים, חולקים, אף על פי שאינם חלק מהשבח של הקרקע, ובגמרא מפרש שהטעם לכך הוא מפני ששניהם מספקין את הקנים.

גמרא:

תנא, שנינו בברייתא: פועל שקיבל על עצמו לטפל בשדה, עליו לקוצרה כמנהג המדינה, הרי,

א. מקום שנהגו לקצור את התבואה במגל, אינו רשאי לעקור את התבואה ביד עם שורשיה.

ב. מקום שנהגו לעקור ביד ולא במגל, אינו רשאי לקצור במגל.

ושניהם, בעל הבית והמקבל, מעכבין זה על זה שלא לשנות מהמנהג.

שם מנהג, וקא משמע לן שצריכים לחלוק בתבן ובקש, אבל אם אין מנהג האם לקצור או לעקור כגון בעיר חדשה, יכולים לעשות מה שירצו.

5. הנימוקי יוסף תמה, מדוע הוצרכה הגמרא לפרש את הטעם שלא לשנות מהמנהג, הרי בכל מקום קיימא לן שאין משנים מהמנהג, גם בלי טעם,

3. דין זה לא שייך אלא באריס שהוא חולק בכל השבח שתוציא השדה כפי השיעור שיסכם עם הבעלים, אבל חוכר נוטל הכל לעצמו אלא שמעלה לבעל השדה שיעור קצוב ממה שתוציא השדה, רש"י.

4. הרשב"א והר"ן הקשו מדוע לא תלה התנא דין זה במנהג כמו בדין של הרישא, ותירצו דהכא איירי בעיר חדשה שעדיין אין

לעקור⁽⁶⁾.

שנינו במשנה: מקום שנהגו לחרוש אחריו יחרוש.

ותמהינן: כיון ששנינו "הכל כמנהג המדינה", אם כן פשיטא הוא, שבמקום אשר נהגו לחרוש אחרי הקצירה, אינו רשאי לשנות מהמנהג?!?

ומתריצין: לא צריכא, כאן מדובר, באתרא דלא מנכשי, במקום שלא נוהגים לנכש את העשבים הרעים מתוך שדה התבואה, ואזל איהו, ונכיש.

מהו דתימא, מצי אמר ליה, המקבל לבעל השדה, האי דנכישנא את התבואה, אדעתא דלא כריבנא לה, שלא אצטרך לחרוש, כי הניכוש הוא במקום החרישה, שאף הוא מנקה את הקרקע מעשבים רעים.⁽⁹⁾

קא משמע לך, דאם המקבל רוצה לנכש

וכן לצד השני, אם בעל השדה רוצה לשנות מהמנהג ואומר למקבל לקצור, והאי המקבל אמר בעינא תיבנא, אני צריך תבן לתת לבהמותי ולשם כך עלי לעקור⁽⁷⁾ את התבואה עם השרשים, יכול המקבל לעכב על בעל הבית ולעקור כפי המנהג.

ומקשינן: כיון ששנינו בתחילת הברייתא, מקום שיש בו מנהג, אינו רשאי אחד מהם לשנות, אם כן, זה שהוסיפה ואמרה הברייתא "ושנייהם מעכבין זה על זה למה לי?" הא מרישא שמעינן לה!?

ומתריצין: סיפא, "מה טעם", קאמר.

מה טעם אמרינן מקום שנהגו לקצור אינו רשאי לעקור, ובמקום שנהגו לעקור אינו רשאי לקצור? משום שלשניהם יש טענות, שמחמתן מעכבין זה על זה.⁽⁸⁾

ותירץ התוספות יום טוב שאלמלי היה לאחד מהם טעם למה לא לשנות, לא היינו הולכים אחר המנהג, דהוי כמנהג סדום.

6. הריטב"א פירש על פי המבואר [לקמן קה א] שיש לבעל הבית זכות לתבוע מהמקבל חיטים מעולים.

7. האחרונים תמהו מדוע כשהאריס מעדיף את העקירה אמרינן שהטעם לכך הוא דבעי תיבנא, ואילו כשבעל הבית מעדיף את העקירה אמרינן שרצונו שתהיה השדה נקיה משורשיה, ולא אמרינן בשניהם שהטעם להעדפת העקירה הוא משום דבעי תיבנא.

ותירץ המהרש"א שטעמו של בעל הבית מעולה יותר, לכך נקטו שאומר בעינא דתינקר ארעאי וזה לא שייך אצל המקבל. ועיין רש"ש

8. קשה, לשם מה הובאה הרישא דקתני מקום שנהגו לקצור אינו רשאי לעקור, לעקור אינו רשאי לקצור, ומדוע לא די בסיפא דקתני הכל כמנהג המדינה ושניהם מעכבים זה על זה. וביאר הראב"ד בשיטה, דרישא קא משמע לן שבמקום שנהגו לקצור אינו רשאי לעקור אפילו אם לא נודע לו שהבעלים רוצים לעכב בעדו, דכל שיש לבעלים רשות לעכב, אסור למקבל לשנות מהמנהג.

9. הריטב"א פירש שאין הכוונה שלא יחרוש כלל, דאיך אפשר שיניח החרישה מפני הניכוש, אלא כוונת המקבל היא שניכש אדעתא שיסייע לו בעל השדה בחרישה, וקא משמע לך, כיוון שהחרישה מוטלת על האריס איבעי ליה לפירושי.

איהו, בעל הבית, ויהביה, ונתנו לאריס בריבעא, על מנת שיטול בעל הבית לעצמו רק רבע מהתבואה של השדה, והאריס יטול שלושה רבעים, ונמצא שהוסיף בעל הבית לאריס יותר מהנהוג.

הילכך, מהו דתימא, דאמר ליה, בעל הבית לאריס: האי דבצרי לך, מה שהורדתי מחלקי והוספתי לך, זה היה אדעתא דלא יהיבנא לך באילנות כלל.

קא משמע לן שאם רוצה בעל הבית שלא לתת לאריס חלק באילנות, ולהוסיף לו תמורת זה בקרקע, דאיבעי ליה לבעל השדה לפרושי ליה:

שנינו בברייתא: מקום שנהגו שלא להשכיר אין משכירין:

והוינן בה: פשיטא שהולכים אחר המנהג! ?

ומבאר הגמרא: לא צריכא, דכולי אריסים דעלמא מקבלים את השדה לעבודה על מנת שיטול בעל הבית בריבעא, ואזל איהו, האריס, וקיבלה על דעת שיטול בעל השדה בתילתא, נמצא שהוסיף האריס לבעל הבית יותר מהמנהג.

מהו דתימא, מצי אמר ליה האריס לבעל השדה: האי דמפאי, זה שהוספתי לך על המגיע לך, היה אדעתא דיהבת לי חלק

במקום לחרוש, איבעי ליה למקבל לפרושי ליה שבדעתו לנכש במקום לחרוש.⁽¹⁰⁾

שנינו במשנה: הכל במנהג המדינה.

ומבאר הגמרא: הא דקתני הכל כמנהג המדינה, לאתויי מאי? לאתויי הא —

דתנו רבנן: אריס שקיבל עליו לעבוד בשדה תבואה, וגדלו באותה שדה גם אילנות, שאין צורך לטפל בהם, הרי מקום שנהגו להשכיר לאריס גם את האילנות שבשדה, שתהיה לו זכות אכילה בחלק מפירותיהם, על גבי, אגב אריסות תבואת הקרקע, וחולק האריס בפירותיהם כפי שחולק בתבואה של השדה, הדין הוא שסתם בעלי שדות משכירין גם את האילנות לאריס, כמנהג המקום, אפילו אם לא אמרו כן להדיא. ואילו מקום שאין נהגו להשכיר את האילנות, הרי אם נתנו לו את הקרקע בסתמא, אין משכירין.

ומקשינן: זה שאמרת מקום שנהגו להשכיר אילנות, משכירין, ונוטל המקבל חלק בשבחם, הרי דבר זה פשיטא הוא, שהרי כך הוא מנהג המקום.

ומשנינן: לא צריכא, צריך להשמיענו דבר זה, במקום דכולי עלמא יהבי, נותנים לאריס קרקע על מנת שיטול בעל הבית בשבח התבואה מהשדה תילתא, שלישי, והאריס נוטל לעצמו שני שלישי. ואילו כאן, אזל

ובפרישה הוסיף, שאפילו אם בשעת קבלתו את השדה לא אמר כלום ונטל על דעת לחרוש, וכשהגיעה שעת החרישה אמר לבעל הבית שבדעתו לנכש במקום לחרוש ושתק, שתיקה כהודאה ויכול לנכש בלי לחרוש.

10. בתוספות שאנץ מבואר שגם אם יפרש האריס שבדעתו לנכש במקום לחרוש, עדיין הוא צריך את הסכמת בעל השדה ולא די בשתיקת הבעלים, אבל הטור [סימן שכ] הביא בשם הרמ"ה שאם אמר האריס רצוני לנכש במקום לחרוש ושתק הבעלים שתיקה כהודאה.

באילנות,

”טפיי”, שהוא לשון ריבוי],

קא משמע לן, דאם רוצה האריס ליטול באילנות ובעבור זה להוסיף על שכר הבעלים, **איבעי ליה לאריס לפרושי ליה:**

שנינו במשנה: **כשם שחולקין האריס ובעל השדה בתבואה, כך חולקין בתבן ובקש:**

אמר רב יוסף: אף על פי ששנינו צריך בעל הבית לחלוק עם האריס גם בתבן, הכל תלוי במנהג, ובבבל נהיגו **דלא יהיבי תיבנא לאריסא!**

למאי נפקא מינה? דאי איכא איניש דיהיב תבן לאריס במקום שלא נהגו ליתן, אין זה אלא שבעל עין יפה הוא, ולא גמרינן מיניה, אין ללמוד ממנו שיש לנהוג כן.

ועתה מבארת הגמרא אלו עבודות בשדה מוטלות על הבעלים ואלו על האריס.

אמר רב יוסף: בוכרא, את עשיית הגבול, כעין חומה, סביב לשדה, הנקרא בוכרא [וכך היה מנהגם בבנין החומה, היו עושים חריץ מסביב לשדה, ומן העפר שהוציאו מהחריץ היו מקימים תלולית עפר מסביב, על גבול השדה].

וטפתא, וכן את עשיית הטפתא על הבוכרא, לאחר שנידוש עפר הבוכרא, היו מוסיפים עליו עוד עפר [הנקרא טפתא, כמו

וארכבתא, וכן את נתינת העפר בפעם שלישית, הנקראת ארכבתא, שרוכב העפר השלישי מעל כולם.

וכן את עשיית **קני דחיזרא,** שהם קנים שנועצים אותם בקרקע, ועליהם תולים קוצים או נסרים בתור מחיצה לשדה.

כל אלו הם על חשבון הוצאותיו **דבעל הבית** הם.

ואילו את החיזרא **גופיה** [הקוצים והנסרים], חובתו **דאריסא** הוא להתקינה.

כללא דמילתא, כל דבר שעיקרו **בלמא,** שהוא עיקר הסייג והשמירה על השדה, הרי זה מחובתו **דבעל הבית** להתקינו.

אבל דבר העשוי רק לשם **נטירותא יתירתא,** לתוספת שמירה כדי שלא יצטרך לשמור את השדה כלל, ⁽¹¹⁾ מחובתו **דאריסא** הוא להתקינו.

ואמר רב יוסף: מרא, קרדום שחופרים בו, **וזבילא,** כלים שנושאים בהם עפר, ו**דוולא,** דלי להשקות השדה, **וזרנוקא,** נוד שדולים בו מים, במקום שדרכם לדלות מים בנודות, מחובתו **דבעל הבית** לקנותם לצורך עבודת השדה.

11. אבל הטור עצמו סובר שחוכר פטור, וביאר הבית יוסף כיוון שהמחכיר משלם סכום קצוב בין יגדל הרבה בין יגדל מעט אין לבעלים עסק עמו. ובהגהות הגר"א [יד] דייק בדברי רש"י [ד"ה ושניהם] שדעתו כהטור, עיין שם.

11. הטור [סימן שכ] הביא דעת הרמ"ה והרמב"ם שאף על חוכר לתקן נטירותא יתירא. וביאר הבית יוסף שמאחר ועל החוכר לתת לבעל הבית ממה שגדל בשדה הרי הוא כאריס לענין שיכול בעל הבית לכופו לתקן שמירה יתירא.

מה טעם שניהם חולקין בקנים?, משום דמלכתחילה שניהם מספקין את הקנים.⁽¹³⁾

מתניתין:

המקבל שדה מחבירו בחכירות, והיא בית השלחין, שנוכע בשדה מעין של מים, ויש מעלה מיוחדת בשדה שכזאת, כיון שהיא שדה יבשה, שאינה מסתפקת במי גשמים אלא צריך גם להשקותה, ולכן, הימצאותו של המעין בתוכה מאפשרת את ההשקאה ללא טירחה מרובה.⁽¹⁴⁾

או שקיבל על עצמו לעבוד ב"שדה לבן" שהיא בית האילן, שדה תבואה שיש בה אילנות, והיא עדיפה בעיניו מכל שדה אחרת, משום שיוכל לאכול גם חלק מפירות האילן, הגדלים בה, ללא טירחה, בנוסף על תשלום עבודתו בשדה.

ולאחר שהתחיל לעבוד בה, יבש המעין של שדה בית השלחין, ונקצץ האילן של שדה בית האילן.

כיוון שלא פירש המקבל במפורש שקיבל את חכירת השדה בגלל המעין או בגלל

ואילו אריסא, עביר בי יאורי, עליו להתקין תעלות מהנהר, כדי להשקות⁽¹²⁾ את השדה.

שנינו במשנה: כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים:

והוינן בה: קנים, מאי עבידתיהו? איזה צורך יש בהם?

אמרי דבי רבי ינאי, משנתנו מדברת בקנים המוחלקין, שניטלה קליפתן, שבהן מעמידין וסומכין את הגפנים.

שנינו במשנה: ושניהם מספקין את הקנים:

ומקשינן: כיוון ששנינו שניהם חולקים בקנים הסומכים את הגפנים, אף על פי שאינם חלק מהשבח הגדל בשדה, הרי בהכרח שהטעם לכך הוא משום ששניהם הביאו את הקנים, וכל אחד נוטל את הקנים שלו בסיום העבודה.

ואם כן, זה שחזר ואמר התנא "ושניהם מספקין את הקנים", למה לי?

ומתריצין: התנא במשנתנו אינו אומר כאן הלכה נוספת, אלא בלשון "מה טעם", קאמר זאת:

12. לדעת רש"י חפירת היאורי מיועדת להקל על ההשקאה, וכל שאינו מעיקר העבודה אלא להקל. מוטל על האריס לעשותו. וכן פירש הטור,

אבל הרמב"ם פירש שהיאורי היינו לחפור מקומות שיתקבצו בהם המים, וכתב הקצות החושן שלדבריו אין חילוק בין דבר שהוא צורך העבודה לדבר שאינו נצרך אלא להקל, אלא שחכמים הטילו את חפירת היאורי על האריס.

13. הראב"ד בשיטה פירש, דהיא גופא אשמועינן שעל שניהם לספק את הקנים, וכופין זה את זה לכך.

14. בכל מקום "בית השלחין" פירושו, שדה

מקציצת האילן.

גמרא:

שנינו במשנה: יבש המעיין אינו מנכה לו מן חכורו.

והוינן בה: היכי דמי? במה המדובר?

אילימא דיבש נהרא רבה, שיבש הנהר המרכזי, שכל בעלי השדות משקים ממנו, **אמאי** אמרינן שהחוכר אינו מנכה לו לבעל הבית מן חכורו? **נימא** ליה החוכר לבעל השדה: מה שיבש הנהר, **מכת מדינה היא!** שהרי לכל בעלי השדות יבש, ולקמן שנינו: שדה שנתקלקלה, אם מחמת מכת מדינה, מנכה החוכר מן חכורו! (17)

אמר תירץ רב פפא: מדובר כאן, **דיבש נהרא זוטא** המוליך את המים מהנהר הגדול לשדה,

האילן שבתוכה, אינו מנכה לו, המקבל אינו מפחית מן חכורו, ממה שנתחייב להעלות בסיום העבודה לבעל השדה, אלא ישלם כפי שהסכימו בתחילה.

אבל אם אמר לו המקבל (15) בפירוש: חכור [החכר] לי שדה בית השלחין זו, או שדה בית האילן זה, שגילה דעתו שבעבור המעיין או האילן שבשדה הוא לוקח את השדה הזאת דוקא כדי לעבוד בה,

ולאחר זמן יבש המעיין, ונקציץ האילן, מנכה לו המקבל מן חכורו (16) שנתחייב להעלות לבעל השדה,

משום שהתנה המקבל את קבלת השדה בכך שיהיה בה מעיין או אילן. וכיון שלא קיבל את מה שהתנה, אינו חייב להעלות לבעל הבית את כל הסכום שנתחייב לו, אלא מנכה לו כשיעור תוספת העבודה שנוספה לו מהתייבשות המעיין, או את הפסד הפירות

שרצונו במעיין, אם יבש יכול לנכות.

17. דעת רש"י שקושית הגמרא היא רק על חוכר. אבל באריס שהתייבש לו הנהר הגדול בזמן עבודתו אמרינן לקמן שאף במכת מדינה אינו מנכה לו, וכן דעת הרמב"ן והרשב"א, אבל הרמב"ם כתב שגם באריס אם יבש הנהר הגדול מנכה לו ממה שנתחייב לבעלים, ובאר הפרישה שיבש המעיין לא דמי לכל מכת מדינה, משום שיש לאריס זכות לטעון, איני מחויב להתאמץ ולהביא מים מרחוק, ואם ארצה לעשות כן אנכה לבעל הבית משכרו, אבל בכל מכת מדינה, יחלוק האריס עם בעל הבית במה שנשאר, ולא יוכל לנכות משכרו. ועיין שיעורי רבינו חיים הלוי.

שצריכה תוספת השקאה למי הגשמים. אבל כאן הכונה היא לשדה שיש מעיין בתוכה, ועיין תוספות יום טוב.

15. הרמב"ן ועוד ראשונים נקטו פירשו דמיירי שאמר המחכיר חכור ממני שדה בית השלחין זו, ולא שאמר החוכר אני רוצה לחכור שדה זו. ועיין ברש"ש.

16. בגמרא מבואר שגם אריס המתנה שרצונו בשדה זו, ויבש המעיין או נקציץ האילן, מנכה לו ממה שהתחייב לשלם לו, ופירשו התוספות שאף על פי שמעיקר הדין אריס נוטל כפי מה שפסק עם בעל הבית כגון מחצה, בין גדל הרבה ובין גדל מעט ולא שייך ניכוי לבעלים, כאן שהדגיש

דאמר ליה בעל השדה לחוכר, מזלך גרם לכך שיבש הנהר. והראיה לכך, שרק בחלק שלך התייבש הנהר. הילכך אינך יכול לנכות מדמי החכירות, ולכשתרצה להשקות את השדה, **איבעי לך לאתויי**, להביא את המים, **בדוולא**, בדלי.

ק-א

אמר רב פפא: הני תרתי מתניתא קמייתא, שתי המשניות ששנינו בריש פירקין, האחת, מקום שנהגו לעקור יעקור, לקצור יקצור, והכל כמנהג המדינה⁽¹⁸⁾,

והשנית, משנתנו, ששנינו בה, המקבל שדה בית השלחין, יבש המעין ונקצץ האילן, אינו מנכה לו מן חכורו,

משכחת לה, ניתן למצוא את האפשרות להעמידן, **בין במקבל שדה בכברנותא**, שמקבל הפועל על עצמו להעלות סכום קצוב מן התבואה לבעל השדה בתום תקופת החכירות⁽¹⁹⁾, **ובין במקבל שדה בקבלנותא**, באריסות, שנותן מחצה או שלישי מן התבואה לבעל השדה.

אבל המקרים המבוארים במשניות הבאות, **מכאן ואילך**, אי אפשר להעמיד את המקרים בכל האופנים, בין בחכירה ובין בקבלנות, אלא רק באחד מהם. כי המקרים **דאיתא**, שנמצאים באותן משניות, שיתכנו

בקבלנותא, לא יתכנו אלא באריס **וליתא**, הם לא יתכנו **בכברנותא**. ומאידך, המשניות **דאיתא בכברנותא**, מדברות אך ורק בחוכר, **וליתא בקבלנותא**:

שנינו במשנה: **אם אמר לו המקבל, חכור לי שדה בית השלחין זה, יבש המעין או נקצץ האילן מנכה לו מן חכורו**.

ומקשינן: **ואמאי** מנכה החוכר ממה שהתחייב להעלות לבעל הבית? **לימא ליה המחכיר**: לא התחייבתי לתת שדה שיש בה מעין או אילן, אלא **שמא** [מקום אשר שמו הוא בית השלחין] **בעלמא**, אמרי לך. שכך הוא נקרא, על שם מעין שהיה בו⁽²⁰⁾, אבל לא התחייבתי שיהיה בו מעין.

ואם כן, אם התייבש המעין או נקצץ האילן, אין לחוכר זכות לנכות מחיובו לבעלים, כי השדה עדיין קרויה שדה בית השלחין ושדה האילן.

מי האם **לא תניא**: מוכר שדה האומר **לחכירו**: קרקע בשיעור גדול של בית כור **עפר אני מוכר לך!** הרי הדין הוא, שאף על פי שאין בו אלא לתך, חצי כור, הגיעו! השדה קנויה ללוקח, ולא אמרינן שהיה זה מקח טעות, משום **שלא מכר לו אלא שדה**, אשר **שמא** [הנקראת בשם] בית כור עפר,

19. כי כל מה שיש לו לטעון בקבלנות, יש לו לטעון בחכירות, רש"י

20. בשיטה מקובצת הביא בשם רבינו יהונתן שביאר שאנשים קוראים לשדה בית כור גם אם הוא שוה כשדה של בית כור אף על פי שאין לו גדול של בית כור וכן בשדה שהיה בית כור ונשתדף חלקו לפעמים עדין שמו בית כור,

18. התוספות הוסיפו, דאף על גב שאת הסיפא ששניהם חולקים בקנים אי אפשר להעמידה אלא באריס ולא בחוכר, מכל מקום עיקר המשנה עוסקת בין בחוכר ובין במקבל. וכתב הגר"א שלדעת הרמב"ם דאף בחוכר שניהם מביאין את הקנים, קאי מילתא דרב יוסף על כל המשנה הראשונה.